

การศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล

An analytical study of Buddhist Ethics and Careers in Buddha's time

กฤต ศรียะอาจ

Kit Sriya-ad

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: sriya-ad@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ประเภทของอาชีพพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพ และเพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาลโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา รวมทั้งเอกสาร ตำราวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และ การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะมุ่งเน้นไปที่หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล โดยตรงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

จากผลการวิจัย พบว่า ประเภทอาชีพต่างๆ ในสมัยพุทธกาล เริ่มจากวิวัฒนาการของโลกตั้งแต่ตอนต้นแห่งวิวิฏากับตามี่ปรากฏอยู่ในอัครคัมภีร์ โดยอาชีพประเภทแรกเกิดขึ้นก่อน คือ อาชีพเกษตรกรรม จากสังคมเกษตรกรรม พัฒนาไปสู่ยุคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามในช่วงสมัยของพระพุทธเจ้านั้น ระบบชนชั้นมีความเข้มข้นอย่างมาก การที่บุคคลจะประกอบอาชีพประเภทใดได้ ต้องขึ้นอยู่กับว่าเกิดในตระกูลวรรณะใดการแบ่งประเภทอาชีพของคนอินเดียในสมัยพุทธกาล จึงเป็นไปตามความเข้มแข็งของวรรณะ

การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน พบว่า อาชีพมีความซับซ้อนหรือยุ่งเหยิงมาก เนื่องจากระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น อาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ จึงเป็นเหตุให้การประกอบอาชีพแต่ละประเภทมีการคำนึงถึงผลกำไรในทางเศรษฐกิจศาสตร์มากขึ้น เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์อันเป็นเกณฑ์หลักที่จะนำมาตัดสินการประกอบอาชีพว่า อย่างไร ควร หรือไม่ควร ดี หรือ ไม่ดี อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องใช้เกณฑ์อื่นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย กล่าวคือเกณฑ์รอง ได้แก่แก่นโนธรรม และเกณฑ์ร่วม ได้แก่ กฎหมาย รวมทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อหาทางออกให้กับอาชีพบางอาชีพในปัจจุบัน

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์; การประกอบอาชีพ; สมัยพุทธกาล

Abstract

This article is intended to Buddhist Ethical principles in Careers and to apply the Buddhist ethical principles in careers development in the present. The methods of this research work are documentary study by searching the data focus on the concept of Buddhist Ethics and Careers in Buddhism in Tipitaka, Commentaries, Sub-commentaries, related research works and analysis all data regarding the Buddhist ethics principles and careers

From the research, it is found that the kinds of various careers in Buddha time has evolved from the beginning of the absence of the cycle of existence of Aeon (Vivatta Kappa) which appears in Agganna Sutta. The original occupation was agriculture, from agriculture was developed into industrial society. However, in Buddha time the castes system was strength of which affected to people and occupations. Whatever occupation the people did, it depends on the caste they belong to.

In the issue concerning an application of Buddhist ethical principle in development of careers in present time, is found that careers in Buddha time was connected with religious belief –well-known as the castes –hence social system is not more complicated, while in the present time is more complex. As mentioned above, there are various careers which respond the demand of the people expanded. Then only Buddhist moral judgment which is major criteria to judge careers that “should do or should not do” “good or bad” may not enough, we have to use other criteria to judge i.e. minor criteria –consciousness – and participation criteria –law and code of profession, to find the way out for some careers in present time.

Keywords: Buddhist ethics; Career; Buddha’s time

บทนำ

ในปัจจุบันนี้ มนุษย์ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพต่างๆ กัน ทั้งที่เป็นอาชีพทุจริต หรือสุจริตการประกอบอาชีพของประชาชนทั่วไปเต็มไปด้วยความทุกข์ ทั้งนี้เป็นเพราะความสมดุลระหว่างการประกอบอาชีพกับหลักธรรมนั้นไม่มี เพราะส่วนใหญ่แล้วประชาชนทั่วไปจะประกอบอาชีพเพื่อพาไปหาความสุขอันเป็นโลกียะ โดยมีพื้นฐานมาจากตัณหา (Craving) กล่าวคือ ความอยากมีอยากเป็นของมนุษย์ที่เกินความจำเป็นของตน (P.A. Payutto, 2015) ซึ่งอาจเป็นไปตามกระแสของวัตถุนิยม ในขณะที่หลักจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนามีหลักการที่ไม่เอนเอียงตามกระแสของวัตถุนิยมโดยสอนเรื่องการดำเนินชีวิตด้วยความพอดี มีความสันโดษ ประหยัดใช้จ่ายตามความจำเป็น ไม่ส่งเสริมการบริโภคเพื่อตามใจอยาก ตามใจต้องการจึงเป็นคำสอนที่หักล้างกับแนวคิดแบบวัตถุนิยม (Materialism) และแนวคิดแบบบริโภคนิยม (Consumerism) (Keown, 1992) จึงส่งเสริมให้เกิดแนวคิดแบบพอเพียงที่เน้นความจำเป็นในการสนองต่อความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตหลักจริยศาสตร์พระพุทธศาสนา จึงได้มีอิทธิพลต่อต้านการประกอบอาชีพเป็นอย่างมาก

วิวัฒนาการของโลกเกิดขึ้นตามลำดับ นับตั้งแต่ผู้คนไม่รู้ถิ่นฐานกำเนิดว่าตนเองมาจากที่ไหน จนกระทั่ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสในอัครคัมภีร์สูตร (Thai Tipitakas 11/111-140/83-102) กล่าวถึงวิวัฒนาการของโลก อาหาร เพศ การทำมาหากิน การปกครอง เรื่องชนชั้นวรรณะ เป็นต้น เมื่อวิวัฒนาการของโลกได้เกิดขึ้นตามลำดับ บทบาทสำคัญของการดำรงชีวิตอยู่บนโลกจึงประกอบไปด้วยหลักการ หรือวิธีการดำรงชีพ ซึ่งบ่งบอกถึงการวัดเกณฑ์คุณภาพชีวิต เกณฑ์การตัดสินว่า คุณภาพชีวิตจะเป็นอย่างไรนั้น (Jayatilake, 2008) พระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงหน้าที่ของคน และการประพฤติตนว่าเป็นอย่างไร เช่น กล่าวถึงวรรณะทั้ง 4 ว่า วรรณะทั้ง 4 นี้ถ้าทำทุจริตกรรม ไปอบาย ถ้าทำสุจริตกรรม ไปสุคติสวรรค์ ถ้าทำสุจริตกรรมบ้างทุจริตกรรมบ้าง ก็สุขบ้างทุกข์บ้าง หากสำรวจกายวาจาใจ เจริญในโพธิปักขิยธรรม 37 ก็ปรินิพพาน เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงอาชีพในสมัยพุทธกาลแล้ว ย่อมมีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมทั้งธรรมเนียมเป็นจำนวนมาก เช่น ทั้งอาชีพพ่อค้า อาชีพหมอ อาชีพนักการบัญชี อาชีพนักร้อง อาชีพผู้พิพากษา อาชีพคนหาฟืนขาย ชาวไร่ ชาวนา คนเลี้ยงโค หรือกระบือ อาชีพช่างตัดผม หรือแม้กระทั่งอาชีพโสเภณี เป็นต้น ทั้งที่เป็นอาชีพที่มีเกียรติและไม่มีเกียรติ แต่บุคคลเหล่านั้นก็สามารถดำรงชีวิตด้วยความสุข และบางคนก็ประกอบอาชีพบางอย่างก็สามารถที่จะบรรลุคุณธรรมขั้นสูงในพระพุทธศาสนาได้ ประเด็นปัญหาสำคัญคือ คนเหล่านี้ประกอบอย่างไร และมีเป้าหมายอะไร (P.A. Payutto, 2015)

เพื่อให้การประกอบอาชีพให้เหมาะสม พระพุทธศาสนาจึงมีหลักคำสอนเกี่ยวกับอาชีพ หรือแม้กระทั่งการจัดการกับทรัพย์ที่หามาได้จากการประกอบอาชีพซึ่งจัดได้ว่าเป็นคุณธรรมของผู้ประกอบอาชีพที่จะต้องมีการปราศจากหลักธรรมที่จะกล่าวต่อไปนี้แล้วก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จในด้านของการดำรงชีวิตที่มีความสุขได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนทั่วไปต้องเข้าใจถึงหลักการและเป้าหมายของประกอบอาชีพ เช่น กรณีการประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าขนส่งสินค้าระหว่างแคว้นของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นต้น ซึ่งอาจ

เปรียบเทียบได้กับอาชีพนักธุรกิจนำเข้า หรือส่งออก (Import and Export) ในสมัยปัจจุบันจะเห็นว่าเมื่อวิเคราะห์หลักการประกอบอาชีพแล้ว พบว่า ท่านเป็นผู้มีวิริยะอุตสาหะ ในการประกอบอาชีพ ทำการค้าขายกับลูกค้าก็มีความซื่อสัตย์ หรือเมื่อประสบความสำเร็จในอาชีพแล้ว ก็ต้องช่วยเหลือผู้ยากไร้ และหากมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพแล้ว ก็ยังไปฟังเทศน์จากพระพุทธรเจ้าตลอดเวลา จนกระทั่งสามารถบรรลุคุณธรรมเบื้องต้นได้ ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏมีอาชีพหลายประเภทที่พระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุญาตให้ประกอบ ซึ่งเรียกว่ามีจฉาวณิชา (Thai Tipitakas 22/117/295) การค้าขายไม่ชอบธรรมการค้าขายที่ผิดศีลธรรม เป็นอาชีพที่ไม่ได้รับความสรรเสริญจากพระองค์ว่าเป็นอาชีพที่ควรทำ ประกอบด้วยอาชีพ 5 อย่าง คือ 1) สัตตถณิชา ค้าอาวุธ 2) สัตถณิชา ค้ามนุษย์ 3) มังสถณิชา ค้าสัตว์สำหรับฆ่าเป็นอาหาร 4) มัชชถณิชา ค้าของเมา และ 5) วิสถณิชา ค้ายาพิษ

จากประเด็นนี้ไม่ได้รวมอาชีพโสเภณีว่าเป็นอาชีพที่ควรหลีกเลี่ยง ก็ทำให้ข้อโต้แย้งตามมา “เมื่อเป็นเช่น แสดงว่าพุทธศาสนาไม่ได้มีทำที่รังเกียจอาชีพโสเภณีเท่าไรนัก การที่พระองค์สอนให้ละเว้นกาม ก็ดูเหมือนจะขัดแย้งกับอาชีพนี้” ซึ่งในประเด็นนี้เหล่านี้มีหลายฝ่ายออกมาโต้แย้งและแสดงความไม่เห็นด้วยในอาชีพโสเภณีเพราะเป็นอาชีพที่ผิดศีลธรรมอันดีงามของสังคมโดยเฉพาะสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาโสเภณีเป็นอาชีพที่ไม่สอดคล้องกับหลักศีล 5 ของพระพุทธศาสนาที่สอนให้งดเว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม ในขณะที่อาชีพนี้ในสมัยพุทธกาลเป็นอาชีพที่ถูกกฎหมาย (Intasara, 1994) และต้องเป็นผู้ที่พระราชทานแต่งตั้งและต้องเป็นอาชีพที่สืบต่อจากมารดาจึงจะเป็นอาชีพนี้ เช่นในกรณีนางสิริมา นางพุมวดี และนางวิมล เป็นต้น (Mahamakutta Rajavidyalaya, 2011) และบุคคลที่ประกอบอาชีพโสเภณีเหล่านี้หลายท่านภายหลังได้ฟังธรรมจากพระพุทธรเจ้าก็สามารถบรรลุคุณธรรมขั้นสูงได้ (Kusalasai, 1992) ปัจจุบันนี้ ปัญหาไม่ได้เป็นแต่เพราะปัญหาทางสังคมเท่านั้น แต่ได้ขยายเข้ามาอยู่ในขอบเขตของจริยศาสตร์ด้วย ซึ่งจะต้องให้คำตอบและชี้ทางออกอย่างเหมาะสม และตอบประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้โดยใช้กรอบแนวคิดทางพุทธจริยศาสตร์ต่อไป

คามโภก หรือเปรียบเทียบกับปัจจุบันก็คือ อาชีพนักการเมืองท้องถิ่นเช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตำแหน่งเศรษฐีประจำเมืองของแต่ละแคว้น เช่น ธัญชัยเศรษฐี ซึ่งอาจเปรียบได้กับรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง ช่างกลบ หรือช่างตัดผม ช่างทอผ้า ชาวนา เป็นต้น ผู้ประกอบอาชีพเหล่านี้จะไม่ประสบความสำเร็จเลย หากละเลยการประกอบอาชีพควบคู่กับหลักจริยธรรม และในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธรเจ้าไม่เคยรังเกียจหรือดูถูกอาชีพใดเลย ดังตัวอย่าง เช่น นางอัมพาลี (Thai Tipitakas 5/288/41) มีความสามารถในด้านดนตรีและนาฏศิลป์แต่หันไปเอาดีในการประกอบอาชีพโสเภณี ครั้งหนึ่งเธอทราบข่าวพระพุทธรเจ้าได้เสด็จไปยังโกฏคาม จึงต้องการไปเฝ้าเพื่อฟังธรรมหลังจากได้เฝ้าและฟังธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสจึงได้นิมนต์พระพุทธรเจ้าพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารต่อมาเจ้าลิจฉวีได้เข้ามานิมนต์พระพุทธรเจ้าเช่นเดียวกันแต่พระองค์ไม่ทรงรับเพราะได้รับนิมนต์จากนางอัมพาลีไว้แล้วตรงนี้แสดงให้เห็นว่าพระเจ้าทรงให้ความเสมอภาคแก่คนทุกชนชั้นและสาขอาชีพมิได้เลือกกว่าผู้นิมนต์จะเป็นคนชั้นใดและมีได้ถูกบุคคลผู้นั้นประกอบอาชีพโสเภณีซึ่งต่อมาภายหลังได้บวชเป็นภิกษุณีและได้เป็นพระอรหันต์ในที่สุดต่อ

มาเธอได้ถวายสวนมะม่วงให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนา ชื่อว่า “อัมพปาลีวัน” อีกด้วย (Mahamakutta Rajavidyalaya, 2011)

จากเหตุผลดังกล่าวทำให้เห็น อาชีพแต่ละอาชีพนั้นมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพที่เป็นสัมมาอาชีพ และระบบพุทธจริยศาสตร์เองก็มีบทบาทสำคัญในการสอนให้มนุษย์ประกอบอาชีพโดยสุจริต อันจะก่อให้เกิดประโยชน์และผลผลิตเป็นที่ยอมรับเป็นที่ยอมรับในสังคมและประเทศชาติ

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ระบบพุทธจริยศาสตร์มีบทบาทอย่างไรต่อการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาลเหล่านั้น เพื่อให้เห็นหลักจริยศาสตร์ชัดเจนในแต่ละอาชีพ และสามารถเชื่อมโยงหลักพุทธจริยศาสตร์ในอาชีพสมัยพุทธกาลเข้ากับสมัยปัจจุบันได้ อันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพของมนุษย์ในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล
2. เพื่อประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจะใช้แนวทางและวิธีการในการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาข้อมูล ค้นคว้า เก็บข้อมูล (Data Collection) จากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยโดยตรงคือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และอนุฎีกา และเอกสารวิชาการอื่นๆ เช่น หนังสือ บทความ งานวิจัย โดยใช้แหล่งข้อมูลในการสืบค้นหรือค้นคว้าที่สำคัญคือ หอสมุดกลาง มจร. สำนักงานหอสมุดแห่งชาติ สำนักงานหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ อีกทั้งเอกสาร วารสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2. ในส่วนที่เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยจะมุ่งเน้นไปที่หลักพุทธจริยศาสตร์กับการประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาลโดยตรงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และตอบปัญหาที่ต้องการทราบ

3. สรุปการวิจัยและนำเสนอ

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องพุทธจริยศาสตร์กับประกอบอาชีพในสมัยพุทธกาล เพื่อเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยมุ่งประเด็นศึกษาถึงอาชีพต่างๆ ทั้งที่เป็นสัมมาชีพ และมีฉาชีพ จากเอกสารที่เป็นคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ประเภทการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล

จากการวิจัย พบว่า ประเภทอาชีพต่างๆ ในสมัยพุทธกาล เริ่มจากวิวัฒนาการของโลกตั้งแต่ตอนต้นแห่งวิวัฒนาการที่ปรากฏอยู่ในอัครคัมภีร์ โดยอาชีพประเภทแรกเกิดขึ้นก่อน คือ นาข้าวสาธิต ซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และพัฒนามาเป็นอาชีพในเวลาต่อ จากนั้นเมื่อมนุษย์มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ความหลากหลายของประเภทอาชีพก็มีการวิวัฒนาการไปตามจำนวนของมนุษย์จากสังคมเกษตรกรรม พัฒนาไปสู่ยุคอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามในช่วงสมัยของพระพุทธเจ้า นั้น ระบบชนชั้นมีความเข้มข้นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบวรรณะ สาเหตุที่สังคมอินเดียสมัยโบราณ ได้แบ่งชั้นวรรณะของคนซึ่งมาจากความแตกต่างเรื่องผิว คือพวกอารยัน ซึ่งเป็นพวกผิวขาว กับพวกมิลลกะ ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองเก่าอยู่แล้ว เป็นชนผิวดำ ต่อมาพวกอารยันได้ย้ายไปประกอบอาชีพที่หลากหลาย จึงเกิดการแบ่งชนชั้น เนื่องจากอาชีพและฐานะทางสังคมเพิ่มมากขึ้น จึงกลายเป็นวรรณะ ซึ่งมี 4 วรรณะ (Varnas) ประกอบด้วย วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ และวรรณะศูทร แต่ว่าวรรณะทั้ง 3 ข้างต้นนั้น จัดเป็นพวกผิวขาว และวรรณะศูทรถูกจัดเป็นชนพื้นเมือง คือผิวดำ ดังนั้นบริษัท 4 กลุ่มนี้ เป็นการจำแนกแบ่งแยกบุคคลไปตามลักษณะอาชีพที่บุคคลเหล่านั้นได้จากสังคม เนื่องจากประเภทอาชีพในสมัยพุทธกาลไม่มีการแบ่งหมวดหมู่อาชีพเหมือนอย่างในสมัยปัจจุบัน (Panthasen, 20001) แต่จะแบ่งประเภทอาชีพของมนุษย์ไปตามความเข้มแข็งของวรรณะ จึงทำให้ลักษณะการประกอบอาชีพของคนอินเดียในสมัยพุทธกาลขึ้นอยู่กับวรรณะที่ตนเกิด ผู้ที่เกิดในวรรณะใดก็จะมีอาชีพประจำวรรณะนั้น การที่บุคคลจะประกอบอาชีพประเภทใดได้ ต้องขึ้นอยู่กับว่า เกิดในตระกูลวรรณะใด แต่ถ้าหากแบ่งประเภทอาชีพตามพุทธจริยศาสตร์ สามารถสรุปได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ สัมมาชีพ อันเป็นอาชีพที่ควรประกอบ และ มิฉาชีพ อันเป็นอาชีพที่ไม่ควรประกอบ และควรหลีกเลี่ยงสำหรับประเด็นอาชีพที่เป็นสัมมาชีพนั้น พุทธจริยศาสตร์มองว่าเป็นอาชีพที่มีคุณค่าอยู่ในตัวมันเอง (Intrinsic Value) คือผู้ประกอบอาชีพเมื่อทำอาชีพแล้วมีความสุข โดยไม่คำนึงถึงค่าตอบแทนหรือสิ่งอื่นใดขอเพียงมีอาชีพที่มีความสุขแล้ว ในประเด็นนี้ อาจมองได้ว่า อาชีพมีคุณค่าอยู่ในตัวของมันเอง เนื่องจากนักจริยศาสตร์บางคนคิดว่า การมีความสุขหรือการพ้นทุกข์เป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ นั่นคือเป็นสิ่งที่มีความหมายในตัวของมันเองและพุทธจริยศาสตร์ก็ยังมองว่า อาชีพมีคุณค่านอกตัว (Extrinsic Value) ได้เหมือนกัน ในกรณีนี้ที่ประกอบอาชีพเพื่อหวังค่าตอบแทนอันสุจริต และนำค่าตอบแทน กล่าวคือเงินที่ได้ไปแสวงหาปัจจัย 4 เพื่อประทัง หรือปลดเปลื้องความทุกข์อะไรบางอย่าง เพื่อให้ชีวิตได้ประสบแต่ความสุขอันเป็นเป้าของการประกอบอาชีพ

2. หลักพุทธจริยศาสตร์ในการประกอบอาชีพของบุคคลในสมัยพุทธกาล

จากการวิจัย พบว่า หลักพุทธจริยศาสตร์เป็นจริยศาสตร์ศาสนา ซึ่งหมายถึง หลักความประพฤติที่ดีงามของพุทธศาสนา อันมีหลักศีลธรรมซึ่งมาจากคำสอนจากพระพุทธเจ้า ที่แน่นอนตายตัว ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ชัดเจนตายตัว ผิดถูก บุญ-บาป แยกส่วนกันอย่างชัดเจน เมื่อพิจารณาตามเป้าหมายแล้ว สามารถแบ่งได้ 2 ระดับคือ 1) ระดับโลกียธรรม ได้แก่ ธรรมอันเป็นวิสัยของปุถุชนผู้ครองเรือน เป็นข้อปฏิบัติสำหรับปุถุชนให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม มุ่งสอนเพื่อให้เกิดการลดละกิเลสที่เป็นอกุศล สาเหตุที่ก่อให้เกิดอกุศลต่างๆ ให้กระทำความดี เว้นจากการกระทำความชั่ว ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว หมัดจจากกองกิเลสที่ทำให้เศร้าหมอง เพื่อให้เกิดความความสุขแก่ตนเองและสังคม 2) โลกุตระธรรม ได้แก่ ธรรมอันไม่ใช่วิสัยของชาวโลก แต่เป็นข้อปฏิบัติของพระอริยะ พุทธจริยธรรมในขั้นนี้เป็นขั้นสูงของพระอริยะบุคคลผู้พัฒนาจิตใจ จนเกิดปัญญาสามารถละกิเลสหรือสังสารวัฏได้อย่างเด็ดขาด พ้นจากอำนาจกิเลสโดยสิ้นเชิง อยู่เหนือบุญและบาป เป็นผู้ที่ได้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ จึงมีความเป็นสมบูรณ์นิยม (Absolutely) กล่าวคือเป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัวไม่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง สำหรับเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นเกณฑ์สำหรับวินิจฉัยความดีและความชั่วของมนุษย์ ทั้งนี้โดยอาศัยการกระทำ 2 ลักษณะเป็นตัวจำแนก กล่าวคือ การกระทำใดมีรากฐานมากจากกุศลมูล คือ อโลภะ โทสะ และโมหะ ถือว่าเป็นการกระทำที่ดี มีประโยชน์ มีคุณค่า และการกระทำใดมีรากฐานมาจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ถือว่าเป็นการกระทำที่ชั่วซึ่งจะต้องอาศัยองค์ประกอบ 2 อย่าง เป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยโดยพิจารณาจาก 1) เจตนาของผู้กระทำ และ 2) ผลที่เกิดจากการกระทำนั้น

หลักพุทธจริยศาสตร์ที่นำมาเป็นเกณฑ์ในการวินิจฉัยอาชีพว่า อาชีพที่ประกอบนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร หรือไม่ควร อย่างไรนั้น ได้แก่ เกณฑ์ดังต่อไปนี้ 1) สัมมากัมมันตตะ 2) สัมมาอาชีวะ 3) การงานอันไม่อาภูล (อนากุลา จ กมมนตา) 4) การงานไม่มีโทษ (อนวชขกมมานิ) 5) ศีล 6) หลักธรรมที่เป็นอุปการะต่อการประกอบอาชีพ ได้แก่ สันโดษ 3 ฆราวาสธรรม 4 อิทธิบาท 4 สังคหัตถุ 4 สंपุริสธรรม 7 อริยทรัพย์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8

จากการนำเสนอสะท้อนถึงเป้าหมายในการประกอบอาชีพ จากการศึกษพบว่า ในการประกอบอาชีพประเภทต่างๆ ในพระพุทธศาสนามีเป้าหมาย 3 ประการ คือ 1) อุตตทัตตะอันหมายถึงประโยชน์ตน คือการบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตตน ได้รับประโยชน์ 3 คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน สัมปรายิกัตถะ คือ ประโยชน์ในเบื้องหน้า และ ปรมัตถะ คือเพื่อประโยชน์สูงสุด 2) ปรัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น และ 3) อุภยัตถะ คือ ประโยชน์ที่จะได้รับร่วมกัน

การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพ ของบุคคลในสมัยปัจจุบัน

จากการวิจัย พบว่า การประกอบอาชีพในในสมัยพุทธกาลมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนา การที่บุคคลใดจะประกอบอาชีพใดก็จะถูกกำหนดมาตั้งแต่เกิด และระบบสังคมก็อาจไม่มีความซับซ้อนหรือยุ่งเหยิงมาก แต่ในปัจจุบันระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น การประกอบอาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ที่ขยายตัวมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้การประกอบอาชีพแต่ละประเภทมีการคำนึงถึงผลกำไรในทางเศรษฐศาสตร์มากขึ้น เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์อันเป็นเกณฑ์หลักที่จะนำมาตัดสินการประกอบอาชีพว่า อย่างไร ควร หรือ ไม่ควร ดี หรือ ไม่ดี อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องใช้เกณฑ์อื่นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย กล่าวคือเกณฑ์รอง และเกณฑ์ร่วม เพื่อหาทางออกให้กับอาชีพบางอาชีพในปัจจุบัน กล่าวคือ

1) เกณฑ์หลัก คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่จะประกอบอาชีพแต่ละประเภทยานั้น เกิดจากกุศลมูล หรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่า การประกอบอาชีพแต่ละอาชีพนั้นเป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้อกุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพ และสุขภาพอย่างไร

2) เกณฑ์รอง คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้มโนธรรมคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า อาชีพที่ตนที่ประกอบอยู่นั้นตนเองดีเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเอง (Self-esteem) เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาร่วมกับเกณฑ์หลัก และเกณฑ์ร่วม เพื่อให้การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเป็นไปด้วยความละเอียดขึ้น

3) เกณฑ์ร่วม คือหลักมหาปเทศ 4 ได้แก่ เมื่อใดก็ตามที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึงประเทศใด ทวีปใด ในประเทศเหล่านั้น หรือทวีปนั้นอาจจะมีจารีต ประเพณี สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงกฎหมายที่แตกต่างกัน ฉะนั้นให้ตรวจสอบ หรือเทียบเคียงกับพระวินัย หรือพระสูตร หากว่าไม่ขัดกันก็ให้ถือว่า การนั้นสามารถกระทำได้ ในทางตรงกันข้าม หากเมื่อเทียบเคียงแล้ว ตรวจสอบแล้ว พบว่า ขัดกันกับพระธรรมวินัยให้ทราบว่า การนั้นไม่ได้สามารถกระทำได้

4) จรรยาบรรณอาชีพ จากการศึกษาพบว่า นอกจากหลักการตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์แล้ว จรรยาบรรณอาชีพ ก็เป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะถูกมาใช้เพื่อเป็นกรอบให้กับอาชีพแต่ละประเภท ซึ่งมีพื้นฐานมาบรรทัดฐานของสังคม จารีตประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งแนวคิดจากปรัชญาและศาสนาแต่ละศาสนา จนกลายเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องปฏิบัติร่วมกันสำหรับผู้ประกอบอาชีพหรือวิชาชีพ หลากๆ อาชีพและไม่อาจจะขาดได้ เช่น จริยธรรมธุรกิจ จริยธรรมวิชาชีพแพทย์ จริยธรรม เป็นต้น

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพของบุคคลในสมัยปัจจุบัน พบว่า อาชีพมีความซับซ้อนหรือยุ่งเหยิงมาก เนื่องจากระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น อาชีพก็มีหลากหลายมากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการ จึงเป็นเหตุให้การประกอบอาชีพแต่ละประเภทมีการคำนึงถึงผลกำไรในทางเศรษฐกิจศาสตร์มากขึ้น เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์อันเป็นเกณฑ์หลักที่จะนำมาตัดสินการประกอบอาชีพว่า อย่างไร ควร หรือ ไม่ควร ดี หรือ ไม่ดี อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ต้องใช้เกณฑ์อื่นเข้ามาร่วมพิจารณาด้วย กล่าวคือ เกณฑ์รอง ได้แก่ ภูมิธรรม และ เกณฑ์ร่วม ได้แก่ กฎหมาย รวมทั้งจรรยาบรรณวิชาชีพ เพื่อหาทางออกให้กับอาชีพบางอาชีพในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการวิจัยพุทธจริยกับอาชีพภาพรวม ไม่ได้เจาะจงศึกษาเชิงลึกในอาชีพใดอาชีพหนึ่ง

1. ควรมีการวิจัยพุทธจริยศาสตร์กับอาชีพที่ทรงห้าม คือ มิจฉาอาชีพะ ที่มีการประกอบกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน
2. ควรมีการวิจัยกระบวนทัศน์ในแก้ปัญหาทางอาชีพ โดยใช้ทัศนะของพุทธจริยศาสตร์
3. ควรให้มีการวิจัยเกี่ยว พุทธจริยศาสตร์ กฎหมาย และจรรยาบรรณในการประกอบอาชีพ

References

- Intasara, V. (1994). *Buddhist Philosophy*. (3rd ed.). Bangkok: Chuan Printing.
- Jayatilleke, K. N., (2008). *Ethics in Buddhist Perspective*. Kandy: Buddhist Publication Society.
- Keown, D. (1992). *The Nature of Buddhist Ethics*. London: Macmillan.
- Kusalasai, R. (1992). *Women in Buddhist literature*. Bangkok: Sayam.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka*. Bangkok: MCU Press.
- Mahamakutta Rajavidyalaya. (2011). *Thai Tipitaka and Atthakatha*. (4th ed.). Bangkok: Mahamakutta Rajavidyalaya Press.
- P.A. Payutto. (2015). *Dictionary of Buddhism*. (24th ed.). Bangkok: MCU Press.
- Panthasen, A. (2001). *Buddhist Economics: Evolution of Theory and Applications to Economics*. Bangkok: Thailand Research Fund (TRF).